

УДК 37:33:93/94

ВКЛАД ПРОВІДНИХ ЕКОНОМІЧНО-ПРОСВІТНИЦЬКИХ ТОВАРИСТВ У ПРОГРЕС ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТА КООПЕРАТИВНОЇ ОСВІТИ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)

Голубка М.М.

Львівський кооперативний коледж економіки і права

У статті досліджено вклад провідних економічно-просвітницьких товариств у прогрес фінансово-економічної та кооперативної освіти на західноукраїнських землях (друга половина ХІХ-початок ХХ століття). Хронологію подій відображено зокрема через призму просвітницьких товариств та їх внесок в розвиток освіти.

Ключові слова: фінансово-економічна та кооперативна освіта, кооперативні товариства, економічний розвиток, економічні (комерційні) товариства, приватні гімназії, семінарії, кооперативне та хліборобське шкільництво.

Постановка проблеми. Становлення системи фінансово-економічної та кооперативної освіти населення найбільш яскраво відобразилося у діяльності різних комерційних, освітньо-економічних, культурно-просвітницьких товариств (про які говоритимемо далі), діяльності гуртків (кружків), також прослідковується надання важливого значення західноукраїнською інтелігенцією дошкільній та позашкільній освітньо-виховній діяльності, середнім освітнім закладам, економічному спрямуванню освітньої діяльності товариств. Тому, важливою практичною спрямованістю, особливою актуальністю даного дослідження вважаємо пошук пріоритетів, щодо виокремлення та структуризації найбільш вагомих акцентів, котрі у кінцевому результаті суттєво вплинули тоді, а також з погляду сучасності залишили за собою велику спадщину у напрямку розвитку фінансово-економічної, а також кооперативної освіти на західноукраїнських землях у період з кінця ХІХ – початку ХХ століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику даного дослідження, як свідчить

практика, описують здебільшого або з точки зору історії (Бабенко С.Г., Гончарук Я.А., Гелей С.Д., Кравець В.П., Квасов А.С.), або з позиції педагогіки (Гіптерс З.В., Синявська А.М.), дуже рідко зустрічаємо праці, що характеризують кооперативну освіту зі сторони законодавчо-правового поля, або ж інших позицій. Надбання цих праць більше сприяють при дослідженні розвитку освіти та кооперації територій Західної України кінця ХІХ – початку ХХ століття. При цьому, основну увагу при підборі досліджень та публікацій, на які опираємося, намагаємося черпати саме з більш давніх (до 1996 року) вітчизняних [Бариляк О., 1937 р.; Вайнберг М.Н., 1956; Васюта І., 1994 р.; Витанович І., 1935 р.; праці Качора А., 1955 р. та 1960 р.; Кушнір М.П., 1995 р.; Пастушенко Р., 1996 р.; Храпливий Є., 1933 р., тощо та іншомовних [12-13] праць.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Здійснено аналіз вкладу провідних економічно-просвітницьких товариств в рамках тих подій, котрі, на наш погляд, найбільшим чином вплинули на подальший успішний

розвиток фінансово-економічної та кооперативної освіти у Західному регіоні в означений період.

Мета статті. Головною метою наукового дослідження вважаємо необхідність структурувати в рамках історичної хронології, важливих акцентів, котрі здійснювалися силами, засобами та невпинною боротьбою західноукраїнської інтелігенції у важких умовах утисків та заборон з боку Урядів окупантів в частині їх впливу на подальший успішний розвиток фінансово-економічної та кооперативної освіти у Західному регіоні в означений період.

Виклад основного матеріалу. Важливе значення у прогрес економічного становища України здійснило «Господарсько-промислове товариство», яке було засноване в 1881 р. С. Качалюю, А. Ничасем, Д. Танячкевичем та іншими в м. Станіслав (наразі м. Івано-Франківськ) [3-4; 16]. Діяльність даного товариства направлена на поширення економічних знань серед українських громадян, товариство сприяло заснуванню у сільській місцевості ощадно-позичкових кас, стимулювало поширення господарських шкіл, оплачувало діяльність мандрівних учителів господарської справи, направляло свої кошти на видання літератури економічного спрямування, здійснювало випуск часопису «Господар і промишленник» та сприяло створенню торговельних товариств. Але варто відзначити, що «Господарсько-промислове товариство» не мало змоги розвивати свою діяльність.

Для економічного розвитку регіону та збільшення рівня ефективності функціонування господарської культури населення товариства створювали магазини, ощадні каси, земельні та промислові союзи, бібліотеки-читальні. Зокрема, маємо на увазі діяльність Товариства «Народна Торговля», а також такі економічні товариства як: «Ревізійний Союз Українських Кооперативів» (Р.С.У.К.), «Сільський Господар», котрі сприяли функціонуванню кооперативних та економічних знань, а також виділяли грошові ресурси на літературу.

У 1898 р. було створено перше кооперативне об'єднання – Крайовий союз кредитовий (його очолював Кость Левицький), котрий починаючи з 1929 р. став ревізійним осередком української кооперації у Галичині будучи Ревізійним союзом українських кооперативів (здійснював видавництво «Господарсько-кооперативного часопису», журналу «Кооперативна республіка», «Кооперативна родина», тощо). Варто зазначити, що з 1922 р. Краєвий Союз Кредитовий займався розвитком ідей кооперативного спрямування у друкованих виданнях, здійснював організацію лекцій, курсів, конференцій, економічних з'їздів, виставок, кооперативних свят, надавав стипендії кооператорам, що навчались. Так, перед першою світовою війною Крайовий союз ревізійний об'єднував 567 кооперативів (а це 180 тис. осіб). Ідеологічні основи кооперативного руху розробляли одночасно кооперативні установи, політичні партії, громад. організації, окремі кооперативні діячі. Ідеологічною доктриною українського кооперативного руху стало перетворення кооперативів на незалежні форпости, здійснення орієнтації на власні сили, що забезпечували економічні основи самостійного розвитку нації.

Загалом у період до першої світової війни Р.С.У.К. через спеціалізовані об'єднання («Народна торгівля», «Маслосоюз», Крайовий союз кредитовий, Крайовий союз господарсько-торговельних спілок, Крайовий союз купівлі та збуту худоби) координував діяльність понад 600 українських кооперативів.

Ще одним осередком економічного життя українців варто виокремити діяльність у 80-х рр. XIX ст. організовано-координуючого центру «Народна торгівля», котрий був заснований у м. Львові у 1883 р. за ініціативою В. Нагірного [2, с. 77]. Варто відзначити, що «Народну торгівлю» по правді визнають першою кооперативною організацією на західноукраїнських землях. Але на початку це мав бути центральний магазин гуртових закупівель товарів для крамниць споживчого спрямування, закладених церквою, громадами, приватними особами з українців, «Просвітою» та «Обществом ім. М. Качковського». У 1897 р. «Народна торгівля» розпочала свою співпрацю з «Просвітою» [2; 3; 4]. Унаслідок даної співпраці «Народна торгівля» розпочала активну пропаганду своїх кооперативних ідей та зафіксовано активізацію співпраці з існуючими споживчими крамницями (у цьому контексті відзначимо, що забезпечували розвиток торгівлі товариства «Просвіта», «Народна торгівля», Краєвий Союз Кредитовий, а також кооперативний банк «Дністер»).

Товариства «Просвіта» і «Народна Торговля» проводило курси для торговельних працівників. Перший курс присвячувався дослідженню особливостей торгівлі для діловодів, а також для книжкових, церковних, кооперативних та громадських магазинів на «рочдельських принципах» у м. Тернопіль (грудень, 1905 р.). Навчання проводилося зокрема з таких дисциплін: торговельний і службовий закон, бухгалтерія торгівлі, історія торгівлі в Україні, кореспонденція торгівлі, відомості про колоніальні товари, географія торгівлі. Другий курс проходив у Коломиї та був укомплектований сучасними наочними посібниками та технічними засобами – «Зразки до навчання товарознавства та лекції системи Рочдель з діапозитивами». Такі курси читалися у Збаражжі, Львові, Перемишлі, Чорткові, Станіславі.

Починаючи з 1920 р. «Народна Торговля» у великих містах вміщувала в себе 19 складів, у яких працювала 135 працівників різної кваліфікації. При цьому відзначимо, що «Народна Торговля» не мала можливості проводити стаціонарне навчання, але товариство з 1924 р. розпочало проведення курсу під назвою: «Заочний освітній письмовий курс» для персоналу молодшого рівня спеціалізації під керівництвом О. Бариляка [1]. На даному курсі навчалось 115 осіб, котрі мали різну шкільну підготовчу базу та підготовчу практику одного року. Курсанти два рази на місяць отримували «Задачник», котрий включав матеріали з бухгалтерії, торговельних рахунків, суспільної економії, торгової географії, кооперації, статуту та службових розпоряджень «Народної Торговлі», товарознавства та української мови [1]. Розпорядженням Міністерства праці й суспільної опіки від 14.08.1930 р. (м. Варшава) було припинено функціонування вищезначеного заочного курсу. У цей час запроваджувалися

та-звані трирічні доповнюючі школи для працівників торгівлі, котрі не мали загальної освіти.

«Народна Торгівля» сприяла освітньому розвитку серед молоді: заклікала молодь до навчання у професійних школах та сприяла подальшому працевлаштуванню випускників; залучала молодь до участі у практичному навчанні за професіями сфери торгівлі (з 1933 р. – лише теоретичного спрямування); з метою розвитку професійного навчання студентської молоді за кордоном здійснювалося надання їм матеріальної допомоги; проводили наукові дослідження у секторі розвитку споживчої кооперації, *«щоб таким чином сформувані... українських купців, які працювали б пізніше в торговому промислі, – на власному капіталі або в торгових товариствах-кооперативах»* [5, с. 88].

Наступною хронологічною датою у напрямку розвитку фінансово-економічної та кооперативної освіти є 1899 р., в якому у містечку Олесько Золочівського повіту (сьогодні Буський район Львівської області) представниками інтелігенції, селянства та духовенства було створено Товариство «Сільський господар», яке згодом «переїхало» до м. Львова та перебрало на себе (що важливо!) економічні функції товариства «Просвіта». До слова відзначимо, що товариство «Сільський

господар» у 1912 р. нараховувало 90 філій і 1151 гуртків (понад 25 тис. членів).

Для реалізації освітнього розвитку економічного напрямку та стимулювання торгово-кооперативного шкільництва, товариства залучали мандрівних вчителів-інструкторів. Гаслом їхньої подвижницької праці була ідея: *«зміцнити український елемент по містах»*. *«Без міст не будемо сильною нацією, – писав О. Бариляк. – Без міст будемо завжди народом мужиків і зникаючої групи інтелігенції... не буде в нас поважних купців, промисловців, які нині становлять найсильнішу верству кожної сильної європейської нації»* [1, с. 43].

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи огляд діяльності економічних товариств «Ревізійний Союз Українських Кооперативів» (Р.С.У.К.), «Народна Торгівля», «Сільський Господар» саме з погляду розвитку кооперації, колективної діяльності, та без тиску та пригнічення особистих рис громадян, – вищезначені Товариства вбачали способи захисту інтересів та морального розвитку праці осіб задля підвищення їх добробуту та ефективності виробництва. На сьогодні нам необхідно продовжувати досліджувати економіко-просвітницькі товариства та їх вклад у розвиток фінансово-економічної та кооперативної освіти

Список літератури:

1. Бариляк О. «Народна Торговля» як учителька працівників торгівлі. – Львів: Накладом «Народної Торгівлі», 1937. – 47 с.
2. Васюта І. Західноукраїнська кооперація: досвід господарської діяльності [1883-1939 рр.] / І. Васюта // Економіка України. – 1994. – № 3. – С. 77–82.
3. Гелей С. З історії торговельної та кооперативної освіти в Галичині / С. Гелей, Р. Пастушенко // Споживча кооперація України: Історичні та соціально-економічні аспекти / [С. Г. Бабенко, М. А. Аріман, В. В. Апоній та ін.]. – К.: Ред. газ. «Вісті...», 1996. – 192 с. – С. 87–98.
4. Гелей С. Просвіта і кооперативний рух у Галичині / С. Гелей, Р. Пастушенко // Споживча кооперація України: Історичні та соціально-економічні аспекти / [С. Г. Бабенко, М. А. Аріман, В. В. Апоній та ін.]. – К.: Ред. газ. «Вісті...», 1996. – 192 с. – С. 99–105.
5. Гіптерс З. В. Економічна освіта на західноукраїнських землях та її сподвижники (XIX – перша половина XX століть): монографія / З. В. Гіптерс. – К.: УБС НБУ, 2011. – 347 с.
6. Голубка М. Освітньо-просвітницька діяльність кооперативних централей на західноукраїнських землях друга половина XIX – початку XX ст., та їх значення для пропагування фінансово-економічної та кооперативної освіти / М. М. Голубка. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-1499/>
7. Голубка М. Розвиток економіки та фінансово-економічної і кооперативної освіти на західноукраїнських землях (друга половина XIX – початку XX ст.) // Фінанси, аудит та менеджмент: аналіз тенденцій та науково-економічний розвиток: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 15-16 квітня 2016 року) / ГО «Львівська економічна фундація». – Львів: ЛЕФ, 2016. – 7-9 с.
8. Голубка М. Науковий напрям економічної думки в західноукраїнській академічній науці (друга половина XIX – початку XX ст.), як частина освітнього західноєвропейського інтелектуального світу та її престижність у фінансово-економічній та кооперативній освіті / М. М. Голубка. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.economy-confer.com.ua/full-article/1992/>
9. Голубка М. Система чинників розвитку економіки та фінансово-економічної та кооперативної освіти на західноукраїнських землях (друга половина XIX – початку XX ст.) // Фінансова безпека та перспективи розвитку соціально-економічних систем: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 15-16 квітня 2016 р.). У 2-х частинах. – К.: ГО «Київський економічний науковий центр», 2016. – Ч. 1. – 9-13 с.
10. Голубка М. Історико-економічний аспект фінансово-економічної та кооперативної освіти на західноукраїнських землях (друга половина XIX – початку XX ст.): особливості, напрям та розвиток // Актуальні напрями забезпечення ефективності економіки країни: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 8-9 квітня 2016 року) / Східноукраїнський інститут економіки та управління. – У 2-х частинах. – Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2016. – Ч. 1. – 38-41 с.
11. Голубка М. Просвітня діяльність Ревізійного союзу українських кооперативів в організації фахових фінансово-економічних та кооперативно-освітніх курсів у спрямуванні фінансово-економічної та кооперативної освіти на західноукраїнських землях (друга половина XIX – початку XX ст.) // Проблеми і перспективи інноваційного розвитку / Матеріали XXXVIII Міжнародної науково-практичної конференції, Чернівці, 15-16 квітня 2016 р. – Т. 1. – Київ: Науково-видавничий центр «Лабораторія думки», 2016. – 26-29 с.

Голубка М.М.

Львовский кооперативный колледж экономики и права

**ВКЛАД ВЕДУЩИХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКИХ ОБЩЕСТВ
В ПРОГРЕСС ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО
И КООПЕРАТИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА ЗАПАДНОУКРАИНСКИХ ЗЕМЛЯХ
(ВТОРАЯ ПОЛОВИНА XIX – НАЧАЛО XX ВЕКА)**

Аннотация

В статье исследованы вклад ведущих экономически просветительских обществ в прогресс финансово-экономической и кооперативного образования на западноукраинских землях (вторая половина XIX – начало XX века). Хронологию событий отражено в частности через призму просветительских обществ и их вклад в развитие образования.

Ключевые слова: финансово-экономический и кооперативная образование, кооперативные общества, экономическое развитие, экономические (коммерческие) общества, частные гимназии, семинары, кооперативные и земледельческие школы

Holubka M.M.

Lviv Cooperative College of Economics and Law

**CONTRIBUTION OF THE LEADING ECONOMIC AND EDUCATIONAL SOCIETIES
TO THE PROGRESS OF THE FINANCIAL AND ECONOMIC
AS WELL COOPERATIVE EDUCATION IN THE WESTERN TERRITORIES
OF UKRAINE (THE SECOND HALF OF THE XIX –
THE BEGINNING OF THE XX CENTURY)**

Summary

In the article, the contribution of the leading economic and educational associations in the progress of the financial and economic as well as cooperative education in the Western territories of Ukraine (the second half of the XIX-the beginning of the XX century). In particular, the chronology of the events is reflected in the light of educational societies and their contribution to the development of education.

Keywords: financial and economic as well as cooperative education, cooperative societies, economic development, economic (commercial) associations, private grammar schools, seminaries, tilling and cooperative education.